

Vlada
Crne Gore

STUDIJA IZVODLJIVOSTI ZA USPOSTAVLJANJE DJEČJE KUĆE PO MODELU BARNAHUS U CRNOJ GORI

**Autorke: Irina Urumova i Maja Velimirović za Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori i
Savjet Evrope**

Decembar 2022.

Ova studija predstavlja zajedničku inicijativu Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori i Savjeta Evrope, a pripremljena je uz tehničku pomoć Irine Urumove i Maje Velimirović. Za sadržaj studije isključivo su

odgovorne autorke. Stavovi izneseni u ovom dokumentu ne odražavaju nužno zvanične stavove Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori ili Savjeta Evrope.

Sva prava zadržana. Nijedan dio ove publikacije ne smije se prevoditi, umnožavati niti prenositi, u bilo kom obliku ili na bilo koji način, elektronski (putem Interneta, itd.) ili mehanički, uključujući fotokopiranje, snimanje ili korišćenje bilo kog sistema za čuvanje ili preuzimanje informacija, bez prethodnog pisanog odobrenja Direkcije za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int).

Sve zahtjeve u vezi s umnožavanjem ili prevodom cijelog ili dijela ovog dokumenta treba uputiti Direkciji za komunikacije.

Svu drugu korespondenciju u vezi s ovom publikacijom treba uputiti Odjeljenju za prava djeteta; children@coe.int.

Sadržaj

KLJUČNE DEFINICIJE	4
SKRAĆENICE	5
1. UVOD	5
2. UVOĐENJE MODELA BARNAHUS U CRNOJ GORI: KONTEKST I OBRAZLOŽENJE OPRAVDANOSTI UVOĐENJA	6
2.1. Obrazloženje opravdanosti uvođenja i korisnici	6
2.2. Svrha, ciljevi i očekivani ishodi	7
3. ANALIZA SITUACIJE	8
3.1. Zakonodavni i regulatorni okvir	8
3.1.1. <i>Tretman djece žrtava i svjedoka tokom postupka</i>	8
3.1.2. <i>Zaštita i podrška žrtvama</i>	14
3.1.3. <i>Međuresorna koordinacija i saradnja u zaštiti djece: Postojeće strukture</i>	16
3.2. Analiza i mapiranje zainteresovanih strana	17
3.2.1. <i>Ključne zainteresovane strane</i>	17
3.2.2. <i>Direktni korisnici</i>	19
3.2.3. <i>Indirektni korisnici</i>	19
3.3. Institucionalni kapaciteti ključnih zainteresovanih strana	19
3.3.1. <i>Istražno intervjuisanje djece žrtvama i svjedoka krivičnog djela</i>	19
3.3.2. <i>Forenzički pregledi djece žrtava</i>	22
3.3.3. <i>Usluge podrške ranjivim žrtvama</i>	24
3.3.4. <i>Trenutni nedostaci i izazovi</i>	26
4. PRETPOSTAVKE, RIZICI I VIZIJA DUGOROČNE ODRŽIVOSTI	27
5. KLJUČNI ZAKLJUČCI	28
6. PREPORUKE ZA DJELOVANJE	29
PRILOG: Dnevni red tokom misije na terenu	31

KLJUČNE DEFINICIJE

Dijete	Svaka osoba mlađa od 18 godina
Seksualno zlostavljanje djece	Ponašanje koje se sastoji od a. upuštanja u polne odnose s djetetom koje, prema relevantnim odredbama nacionalnog zakonodavstva, nije navršilo zakonsku dob za iste; ili b. upuštanje u polne odnose s djetetom kad se: – koristi prinuda, sila ili prijetnje; ili – vrši zloupotreba priznatog i prepoznatog položaja povjerenja, autoriteta ili uticaja na dijete, uključujući i unutar porodice; ili – zlostavljanje vrši nad djetetom koje je u posebno ranjivoj situaciji, naročito zbog smetnji u mentalnom ili fizičkom razvoju ili kad je u zavisnom položaju.
Poremećaj komunikacije	Neurorazvojni poremećaj koji karakterišu smetnje u slanju, primanju, obradi ili razumijevanju verbalnog, neverbalnog ili grafičkog jezika, govora i/ili komunikacije
Otkrivanje	Čin kojim žrtva dijeli iskustvo viktimizacije. Otkrivanje može biti direktno ili indirektno, potpuno ili djelimično, verbalno ili neverbalno, podstaknuto ili nepodstaknuto, namjerno ili slučajno.
Lice koje vodi intervju	Adekvatno akreditovani specijalista koji sprovodi istražni intervju djeteta korišćenjem audiovizuelne opreme u skladu sa važećim procesnim pravilima, kako prije, tako i u toku glavnog pretresa i pomaže ranjivim žrtvama, svjedocima, osumnjičenima i optuženima, uključujući djecu žrtve i svjedoke krivičnog djela, da razumiju pitanja i efektivnije saopštava odgovore na ista.
Istražni intervju s djetetom	Razvojno prilagođena i pravno utemeljena metoda prikupljanja činjeničnih informacija od djeteta u vezi s navodima o krivičnom djelu
Neurorazvojni poremećaj	Poremećaji ponašanja ili kognitivni poremećaji koji nastaju tokom razvojnog perioda koji uključuje značajne poteškoće u sticanju i izvršavanju određenih intelektualnih, motoričkih, jezičkih ili društvenih funkcija
Teško krivično djelo	Za potrebe ove Studije izvodljivosti, nasilno krivično djelo izvršeno s namjerom, uključujući, ali ne ograničavajući se na, sve seksualne prekršaje bez obzira na propisanu kaznu.

Seksualni delikt nad djetetom	Ponašanje koje predstavlja seksualno zlostavljanje djece, a koje je kriminalizovano Krivičnim zakonikom Crne Gore
-------------------------------	---

SKRAĆENICE

ABE	(engl. Achieving Best Evidence) Postizanje najboljih dokaza
KZ	Krivični zakonik
ZKP	Zakonik o krivičnom postupku
ZZNP	Zakon o zaštiti od nasilja u porodici
NICHHD	(engl. National Institute of Child Health and Development) Nacionalni institut za zdravlje i razvoj djece
SOP	Standardna operativna procedura

1. UVOD

Dječja prava predstavljaju okosnicu aktivnosti kako UNICEF-a, tako i Savjeta Evrope. UNICEF-u je povjeren mandat da štiti prava svakog djeteta i svuda, a naročito prava najugroženije djece. Kao jedina organizacija koja je posebno navedena u Konvenciji o pravima djeteta (CRC) kao izvor stručnosti i koja je, kao takva, prisutna u gotovo svakoj zemlji na svijetu, UNICEF je u jedinstvenoj poziciji da napravi razliku u životima djece i dopre do djece do koje drugi ne uspijevaju. Na nivou zemlje, UNICEF podržava vlade u implementaciji pomenute Konvencije kroz politike i zakone, institucionalni razvoj i razvoj kapaciteta, te pomaže da se u obzir uzme i glas djece. Kad je riječ o Crnoj Gori, rad na prevenciji i okončanju nasilja nad djecom, iskorišćavanja i zlostavljanja djece ostaje jedan od ključnih prioriteta narednog Programa saradnje UNICEF-a i Vlade Crne Gore (2023–2027). Nadalje, jačanje sistemskog odgovora na najteže slučajeve nasilja nad djecom jedan je od ključnih prioriteta Savjeta za prava djeteta koji djeluje kao međuresorni koordinacioni mehanizam Vlade Crne Gore i koji se bavi pravima djeteta.

U svom kontinuiranom nastojanju da promoviše i zaštiti prava djece u svojim 46 država članica, Savjet Evrope promoviše holistički i integrisani pristup pravima djeteta i integriše pitanje dječjih prava u sve relevantne oblasti politike. Rad Savjeta Evrope u vezi s pravima djeteta usmjeren je Strategijom Savjeta Evrope za prava djeteta (2022–2027) čiji je cilj unapređenje zaštite i promovisanje prava djeteta širom Evrope, u okviru programa „Izgradnja Evrope za djecu i s djecom” koji se realizuje od 2006. godine. U sklopu dugogodišnje posvećenosti ove organizacije da dijete stavi u samo središte svog rada, pomenuta Strategija razvijena je kroz širok konsultativni proces koji uključuje nacionalne vlade, međunarodne organizacije, organizacije civilnog društva i, ništa manje važno, 220

djece iz 10 država članica. Podrška državama članicama da uspostave i organizuju rad Barnahus centara predstavlja jedan ilustrativan primjer holističkog pristupa Savjete Evrope. Barnahus (Dječja kuća) predstavlja jedinstveni međuagencijski multidisciplinarni model odgovora na zlostavljanje djece, koji objedinjuje sve relevantne servise pod jednim krovom, kako bi se izbjegla ponovna viktimizacija djeteta i svakom djetetu pružio koordinisan i efikasan odgovor koji ima pravno uporište. Ovaj model predstavlja okvir za pružanje usluga djeci koja su bila ili za koju se sumnja da su bila žrtve seksualnog zlostavljanja, i kao takav se fokusira na koordinisano pružanje usluga djeci i njihovim porodicama, s ciljem svođenja traume djeteta na najmanju moguću mjeru tokom procjene sumnje na zlostavljanje i kasnijih radnji u vezi s istim. Ovaj model nalaže da službe zadužene za dječju zaštitu, policija i službe zdravstvene zaštite na najmanju moguću mjeru svedu broj intervjuja i intervencija koje dijete mora proći tokom perioda procjene.

Barnahus model je 2015. godine prepoznat kao obećavajuća praksa od strane Komiteta potpisnica Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Konvencija Lanzarote). Od tada je uveden kao praksa u Švedskoj i Norveškoj, a trenutno je u fazi usvajanja u više od desetak drugih evropskih zemalja.

2. UVOĐENJE MODELA BARNAHUS U CRNOJ GORI: KONTEKST I OBRAZLOŽENJE OPRAVDANOSTI UVOĐENJA

2.1. Obrazloženje opravdanosti uvođenja i korisnici

Ovu Studiju izvodljivosti naručili su UNICEF i Savjet Evrope kako bi podržali Vladu Crne Gore u nastojanju da osnaži dječju zaštitu i obezbijedi konkretan integrisani mehanizam odgovora za borbu protiv nasilja nad djecom.

Crna Gora je u protekloj deceniji napravila važne iskorake u pogledu usklađivanja svog zakonskog i strateškog okvira s međunarodnim standardima. Godine 2017. postala je jedna od prvih i vodećih zemalja u Globalnom partnerstvu za okončanje nasilja nad djecom. Ovo opredjeljenje Crne Gore ogleda se i u tome što je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja (Konvencija Lanzarote) 2010. godine i Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska Konvencija) 2013. godine. Zaštita djece od nasilja zagarantovana je Ustavom Crne Gore i sastavni je dio nacionalnih strategija i akcionih planova za pristupanje EU (Akcioni plan za Poglavlje 23), kao i za ostvarivanje Agende održivog razvoja do 2030 (potcilj 16.3).

Kao zemlja kandidat za pristupanje EU, Crna Gora će se usklađivati s prioritetima nove Strategije EU o pravima djeteta 2021–2024 i Strategije EU za efikasniju borbu protiv seksualnog zlostavljanja djece 2020–2025 – kao inicijativa u vidu politika koje je usvojila Evropske komisija u namjeri da bolje zaštiti djecu, pomogne im da ostvare svoja prava i postavi ih u samo središte kreiranja politika EU. Jedna od tematskih oblasti Strategije EU usmjerena je na promovisanje integrisanih sistema dječje zaštite koji su ključni za osiguravanje prevencije i zaštite od nasilja i iskorišćavanja. Uz to, EU posvećuje posebnu pažnju multisektorskim mjerama podrške usmjerenim na djecu i porodicu, uključujući usluge podrške porodici koje pomažu u prevenciji nasilja, a istovremeno podržavaju

mehanizme odgovora kao što je uspostavljanje Dječjih kuća (Barnahaus) koje osiguravaju integrisanu podršku djeci žrtvama teškog nasilja i iskorišćavanja.

Vlada Crne Gore opredijelila se za implementaciju modela Barnahaus. Uspostavljanje prve Dječje kuće po modelu Barnahaus bilo je predviđeno Strategijom o prevenciji i zaštiti djece od nasilja (2017–2021), u okviru Specifičnog cilja 2: Unapređenje institucionalnog okvira za profesionalnu, kvalitetnu i efikasniju brigu i zaštitu djeteta u cilju poboljšanja odgovora države na nasilje nad djecom. Očekuje se da će nova Strategija, koju će Vlada izraditi uz tehničku pomoć UNICEF-a i koja će se odnositi na period 2023–2027, uključivati uspostavljanje Dječje kuće po modelu Barnahaus, kao jednu od mjera za unapređenje dječje zaštite.

Crna Gora je dostigla niz važnih prekretnica i preduzela niz zakonodavnih i političkih intervencija, prilagođavajući pravosudni sistem potrebama djece žrtava i svjedoka krivičnih djela, imenujući Direktorat za socijalno staranje i dječju zaštitu Ministarstva rada i socijalnog staranja za glavno tijelo zaduženo za okončanje nasilja nad djecom, određujući Savjet za prava djeteta za vodeće koordinaciono tijelo i usvajajući prvu nacionalnu Strategiju za prevenciju i zaštitu djece od nasilja sa Akcionim planom 2017–2021 (koja je istekla).

2.2. Svrha, ciljevi i očekivani ishodi

Cilj ove Studije izvodljivosti je da podrži crnogorske vlasti u realizaciji uspostavljanja servisa po modelu Barnahaus-a. Studijom se, u tu svrhu, analizira domaći pravni, regulatorni i politički okvir, sagledavajući postojeće dobre prakse i identifikuju nedostaci i prepreke za uspješno uvođenje modela Barnahaus, u namjeri da se prikupe sve neophodne informacije u vezi s procesom uspostavljanja Dječje kuće u Crnoj Gori.

Studija izvodljivosti ima sljedeće ciljeve:

- Sprovesti analizu izvodljivosti inicijative za uvođenje modela Barnahaus u trenutnom kontekstu zemlje, konkretno putem:
 - identifikovanja faktora od kojih se očekuje da će olakšati implementaciju
 - identifikovanja nedostataka i prepreka za implementaciju
 - procjene postojećih institucionalnih kapaciteta u smislu a) primjenjivog zakonodavnog, regulatornog i političkog okvira, b) organizacionih resursa i postavke, c) ljudskih kapaciteta
- Predložiti kontekstualizovane, relevantne i odgovarajuće preporuke kako bi se olakšalo uvođenje modela Barnahaus.

Očekivani ishodi Studije izvodljivosti su sljedeći:

- Obavljena analiza relevantnog domaćeg zakonodavnog i regulatornog okvira
- Obavljeni analiza i mapiranje zainteresovanih strana
- Procijenjeni institucionalni kapaciteti ključnih zainteresovanih strana
- Utvrđeni nedostaci, izazovi i prepreke za implementaciju
- Skup kontekstualizovanih, relevantnih i odgovarajućih preporuka za olakšavanje uvođenja modela Barnahaus koje se predlažu nadležnim organima na razmatranje.

3. ANALIZA SITUACIJE

3.1. Zakonodavni i regulatorni okvir

3.1.1. *Tretman djece žrtava i svjedoka tokom postupka*

3.1.1.1. *Djeca žrtve i svjedoci zločina: status i prava*

Ustav Crne Gore djeci garantuje pravo na posebnu zaštitu i uživanje punog spektra prava i sloboda koje su primjerene uzrastu i zrelosti djeteta. Ustav prepoznaje i potrebu posebne zaštite djece od psihičkog, fizičkog, ekonomskog i svakog drugog iskorišćavanja ili zlostavljanja.

Uz to, član 9 Ustava propisuje da su potvrđeni međunarodni ugovori i opšteprihvaćena pravila međunarodnog prava sastavni dio unutrašnjeg pravnog poretka i da imaju primat nad domaćim zakonodavstvom i da se neposredno primjenjuju kada odnose regulišu drukčije od unutrašnjeg zakonodavstva.

U ovom kontekstu, važno je istaći ključne međunarodne instrumente koje je Crna Gora ratifikovala ili kojima je pristupila, a koji su, samim tim, pravno obavezujućeg karaktera – Konvenciju o pravima djeteta¹ i Konvenciju Lanzarote.² Ova druga, naročito, uključuje niz detaljnih odredbi o istragama, istražnom intervjuu s djecom i krivičnim postupcima u slučajevima seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja djece.

U pravnom sistemu Crne Gore, krivično postupanje prema maloljetnicima prepoznato je pravno tretirano u okviru krivičnog pravnog sistema kroz Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, koji predstavlja specijalizovani pravni akt koji se bavi kako materijalnim tako³ i procesnim aspektima, i koji predviđa posebne mjere zaštite za djecu kao učesnike u krivičnom postupku, uključujući djecu koja su žrtve krivičnog djela, kao i djecu svjedoke.

Zakon o krivičnom postupku⁴ propisuje posebna pravila za saslušanje djeteta kao svjedoka koji ima pravo da svjedoči u za to posebno namijenjenoj prostoriji pred sudijom i uz pomoć uređaja za audiovizuelno snimanje, dok tužilac, okrivljeni i branilac gledaju prenos saslušanja iz druge prostorije sa mogućnošću da postavljaju pitanja svjedoku, o čemu je sud dužan da ih informiše i poduči. Shodno Zakonu o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku, tužilac ima mogućnost da traži da stručno lice iz Stručne službe sprovede saslušanje pomoću audio-vizuelne opreme. Nadalje, prilikom saslušanja maloljetnika, naročito ako je isti žrtva krivičnog djela, mora se voditi računa da saslušanje ne utiče negativno na njegovo psihičko stanje. Ako je to neophodno, saslušanje maloljetnika obaviće se uz pomoć psihologa ili drugog stručnog lica.⁵ Zakon o postupanju prema

¹Ratifikovan od strane Crne Gore 23. oktobra 2006.

²Ratifikovan od strane Crne Gore 25. novembra 2010.

³Sl. list CG, br. 64/2011 i 1/2018.

⁴Službeni list CG, br. 57/2009, 49/2010, 47/2014, 2/2015, 35/2015, 58/2015, 28/2018, 116/2020 i 145/2021.

⁵ Ova pravila propisana su članom 113, stav 4 i (5) Zakonika o krivičnom postupku.

maloljetnicima u krivičnom postupku predviđa i posebna pravila u vezi s angažmanom Stručne službe.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku u Glavi IV predviđa posebne mjere za zaštitu i saslušavanje djeteta žrtve i svjedoka krivičnog djela (čl. 90–97). Zakonom je propisana obaveza poštovanja prava djeteta na privatnost, uključujući i zahtjev za očuvanjem povjerljivosti podataka o ličnosti. Nijedna informacija koja bi mogla otkriti identitet djeteta žrtve ili svjedoka zločina ne smije biti objavljena bez izričite dozvole sudije ili državnog tužioca koji postupa u predmetu.

Nadalje, Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku zahtijeva uključivanje u krivični postupak u kome učestvuje dijete žrtva ili svjedok posebno obučениh stručnjaka sa relevantnim znanjima iz oblasti prava djeteta. Zakonom se, takođe, zahtijeva poštovanje pravila postupanja prilagođenih djeci, vodeći računa o uzrastu, ličnim svojstvima, obrazovanju i prilikama u kojima živi maloljetno lice.

Član 93 Zakona o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku bavi se pitanjem saslušanja djece. Zakonom je propisano da se dijete može saslušati samo jednom, ali član 93 stav 1 propisuje da se, izuzetno, dijete može ponovo saslušati „ako za to postoje opravdani razlozi“. Zakon, međutim, ne definiše šta se smatra „opravdanim razlozima“, niti izuzetnim okolnostima. Ova odredba se uglavnom tumači na način da je dijete dozvoljeno saslušati jednom u Tužilaštvu i jednom u Sudu, a nije dozvoljeno saslušati dijete dva puta u Tužilaštvu ili dva puta u Sudu. .

Članom 93 propisano je i da saslušanje djeteta, po pravilu, obavlja državni tužilac i sudija istog pola kao maloljetno lice, u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audio-vizuelno snimanje.

Saslušanje se sprovodi u prisustvu zakonskog zastupnika i, po pravilu, uz pomoć stručnih lica iz stručne službe, ako to nije protivno interesima postupka ili maloljetnika. Međutim, Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku ne sadrži posebne odredbe koje regulišu situacije sukoba interesa s roditeljem ili zakonskim starateljem i određivanje kolizijskog staratelja (staratelj ad litem).

U skladu sa članom 356 Porodičnog zakona, u slučaju da između djeteta i njegovog zakonskog zastupnika postoje suprotni interesi, dijete zastupa kolizijski staratelj. Dijete koje je navršilo 10 godina i koje je sposobno za rasuđivanje može samo ili preko drugog lica/ustanove podnijeti zahtjev organu starateljstva da mu postavi kolizijskog staratelja, pozivajući se na suprotan interes djeteta i njegovog zakonskog zastupnika. Kolizijski staratelj biva određen s liste adekvatno obučениh advokata. Međutim, ove odredbe Porodičnog zakona primjenjuju se samo na sudske postupke koji se tiču odnosa roditelja i djece. Slične odredbe moraju biti ugrađene u Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku. Treba napomenuti da se ovaj zahtjev u jednom dijelu može ispuniti primjenom člana 95, koji daje mogućnost punomoćniku da postupa kao *de facto* kolizijski staratelj.

Međutim, ne postoji odredba koja propisuje postojanje kolizijskog staratelja uz punomoćnika.

Saslušanje maloljetnog lica koje nije navršilo 14 godina života, kao žrtve ili svjedoka u postupku, mora se obaviti uz pomoć stručnog lica iz stručne službe.

Stranke i branilac okrivljenog postavljaju pitanja maloljetniku preko sudije ili tužioca. Ako se saslušanje maloljetnika vrši uz pomoć uređaja za audio-vizuelno snimanje, snimak biva zapečaćen i priključen zapisniku. Izuzetno, saslušanje djeteta može se obaviti i van zgrade suda ako za to postoje opravdani razlozi. U izuzetnim okolnostima, djeca žrtve i svjedoci mogu se saslušati čak u svom stanu, uključujući i ustanovu za smještaj, bez obzira na to da li su takve prostorije tehnički opremljene.

Kako bi se osigurala zaštita djeteta i izbjegla sekundarna viktimizacija, zakon predviđa mjere zaštite od sukoba između žrtve/svjedoka mlađeg od 14 godina i okrivljenog. Ove zaštitne mjere odnose se i na slučajeve u kojima je dijete starosti 14 i više godina u teškom psihičkom stanju usljed prirode krivičnog djela, posljedica ili drugih okolnosti.

Zakonom o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku uveden je i novi institut Stručne službe. Stručna služba, koja okuplja stručnjake različitih specijalističkih profesija (socijalni radnici, psiholozi, specijalni pedagozi itd.), nadležna je za davanje stručnih mišljenja i pružanje druge pomoći u postupanju prema djeci kojoj se stavlja na teret činjenje krivičnog djela i/ili koja su priznala da su prekršila zakon. U obavljanju svojih poslova Stručna služba saraduje s nadležnim ustanovama socijalne i dječje zaštite, kao i s vaspitno-obrazovnim ustanovama koje na zahtjev Stručne službe moraju dostaviti izvještaje i mišljenje. Od naročitog značaja za uvođenje Dječje kuće po modelu Barnahus je to što Stručna služba pruža podršku u procesu saslušavanja djece žrtava i svjedoka krivičnih djela, kao što je objašnjeno u nastavku.

Konačno, modaliteti pružanja besplatne pravne pomoći predstavljaju važan faktor u pogledu tretmana djece žrtava i svjedoka. U skladu sa Zakonom o besplatnoj pravnoj pomoći, pravo na besplatnu pravnu pomoć imaju žrtve nasilja u porodici i trgovine ljudima, osobe sa invaliditetom (uključujući i djecu), kao i djeca bez roditeljskog staranja. Član 95 Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku daje mogućnost postavljanja punomoćnika djetetu kao žrtvi i svjedoku.

3.1.1.2. Svjedočenje u pretpretresnoj fazi

U skladu sa Zakonikom o krivičnom postupku, istragu vodi tužilac. Zakonik državnom tužiocu daje diskreciona ovlašćenja da odluči da li će dijete biti saslušano kao žrtva u konkretnom slučaju.

Saslušanje djece žrtava i svjedoka obično se obavlja u Državnom tužilaštvu. Državni tužilac odlučuje da li će dijete saslušati uz ili bez pomoći Stručne službe, kao i da li će se dijete saslušavati i uz pomoć audio-vizuelne tehnologije ili direktno. Zakonom o postupanju prema

maloljetnicima u krivičnom postupku propisano je obavezno angažovanje stručnog lica kada je žrtva djeteta mlađe od 14 godina.

Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku predviđa obaveznu obuku za tužioce koji rade na predmetima koji se tiču djece. Sudije takođe moraju biti specijalizovane u tom pogledu.

U saradnji sa Predstavništvom UNICEF-a u Crnoj Gori, Vrhovni sud Crne Gore i Vrhovno državno tužilaštvo izradili su Smjernice za postupanje stručnih službe u državnom tužilaštvu i u sudu koje rade s djecom u krivičnom postupku i djecom žrtvama i svjedocima nasilja. Ovim Smjernicama definisani su način rada i aktivnosti Stručne službe u skladu sa Zakonom o postupanju s maloljetnicima u krivičnom postupku i međunarodnim standardima ljudskih prava u slučajevima kada su djeca uključena u sudske postupke kao akteri u sukobu sa zakonom ili kao žrtve/svjedoci. Pomenuti dokument obuhvata sve aspekte saradnje Stručne službe i nadležnih institucija u oblasti socijalne i dječje zaštite, s vaspitno-obrazovnim, zdravstvenim i drugim ustanovama.

U skladu sa Smjernicama, Stručna služba tužilaštva ili suda u zavisnosti od faze postupka pomaže u saslušanju djeteta žrtve i/ili svjedoka tako što: priprema djeteta za razgovor; daje mišljenje o njegovoj/njenoj spremnosti i sposobnosti za intervju; odlučuje o načinu sprovođenja intervjua; prikuplja podatke o ličnim i porodičnim okolnostima djeteta u svrhu formiranja stručnog mišljenja o daljim radnjama u vezi sa okolnostima koje su doprinijele izvršenju krivičnog djela ili uticale na izvršenje krivičnog djela koje je nanijelo štetu djetetu; obavještava organ starateljstva o daljim aktivnostima koje treba preduzeti u cilju zaštite djeteta; sprovodi saslušanje pomoću audio-vizuelne opreme; pruža informacije i smjernice roditeljima/starateljima djece žrtava i/ili svjedoka u vezi s krivičnim postupkom protiv punoljetnih prestupnika.

Smjernice predviđaju da intervju s djetetom obavlja stručno lice iz Stručne službe tužilaštva u skladu sa zahtjevima i uputstvima državnog tužioca za maloljetnike i prilagođavajući ga mogućnostima i potrebama djeteta.

U slučaju podizanja optužnice, audio-vizuelni snimak razgovora sa djetetom biva dostavljen je sudiji i prikazuje se na glavnom pretresu, čime se djeteta štiti od sekundarne viktimizacije i suočavanja s okrivljenim. U izuzetnim okolnostima i prethodno zatraživši mišljenje Stručne službe, sudija može odlučiti da djeteta još jednom sasluša pred sudom ako za to postoje opravdani razlozi. U takvim slučajevima, razgovor sa djetetom se obavlja u sudu uz pomoć stručnjaka iz Stručne službe suda.

3.1.1.3. Krivična djela u vezi sa seksualnim iskorišćavanjem i seksualnim zlostavljanjem djece i druga teška krivična djela nad djecom: postupanje u skladu s nacionalnim zakonodavstvom i razmatranja u vezi s mjerama zaštite djece

Krivična djela u vezi sa seksualnim iskorišćavanjem i seksualnim zlostavljanjem djece kriminalizovana su i opisana u Glavi XVIII Krivičnog zakonika Crne Gore⁶ i obuhvataju: silovanje (čl. 204), obljudu nad nemoćnim licem (čl. 205), obljudu sa djetetom (čl. 206), obljudu zloupotrebom položaja (čl. 207), nedozvoljene polne radnje (čl. 208), podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa (čl. 209), posredovanje u vršenju prostitucije (čl. 210), dječja pornografija (čl. 211), navođenje maloljetnog lica da prisustvuje vršenju krivičnih djela protiv polne slobode (čl. 211a), i mamljenje djeteta u cilju vršenja krivičnih djela protiv polne slobode (čl. 211b).

Starost žrtve uzima se kao otežavajuća okolnost u odnosu na neka od ovih krivičnih djela. Na primjer, ako je krivično djelo silovanja iz člana 204 Krivičnog zakonika Crne Gore učinjeno prema licu mlađem od 18 godina, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina, a ako je učinjeno prema djetetu mlađem od 14 godina, učinilac će se kazniti zatvorom od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Ako je krivično djelo obljudu nad nemoćnim licem iz člana 205 KZ Crne Gore učinjeno prema licu mlađem od 18 godina, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina, a ako je učinjeno prema djetetu mlađem od 14 godina, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Za osnovni oblik krivičnog djela obljudu sa djetetom mlađim od 14 godina koji opisuje čl. 206 stav 1 Krivičnog zakonika Crne Gore, propisana je kazna zatvora od pet do petnaest godina. Ako je usljed djela nastupila teška tjelesna povreda djetetu prema kome je djelo izvršeno, ili je djelo izvršeno od strane više lica, ili je djelo za posljedicu imalo trudnoću, učinilac će se kazniti kaznom zatvora najmanje deset godina, a ako je usljed djela nastupila smrt djeteta, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Članom 207 Krivičnog zakonika Crne Gore propisano je krivično djelo obljudu zloupotrebom položaja. Ukoliko nastavnik, vaspitač, staratelj, usvojilac, roditelj, očuh, maćeha ili drugo lice koje zloupotrebom položaja ili ovlašćenja izvrši obljudu ili sa njom izjednačen čin sa licem starosti od 14 do 18 godina koje mu je povjereno radi učenja, vaspitanja, staranja i njege, propisana je kazna zatvora od tri do dvanaest godina. Ako je ovakvo djelo učinjeno prema djetetu mlađem od 14 godina, minimalna kazna je deset godina, a u slučaju da nastupi smrt djeteta, propisana kazna je najmanje deset godina ili kazna dugotrajnog zatvora.

Krivično djelo podvođenje i omogućavanje vršenja polnog odnosa iz čl. 209 Krivičnog zakonika Crne Gore odnosi se na lice koje podvodi maloljetno lice radi vršenja obljudu, s njom izjednačenog čina ili drugog polnog odnosa (stav 1), odnosno lice koje omogućava vršenje polnog odnosa, s njim izjednačenog čina ili drugih polnih odnosa s maloljetnim licem mlađim od 18 godina (stav 2). Učinilac će se, u prvom slučaju, kazniti kaznom zatvora od dvije do

⁶Službeni list RCG, br. 70/2003, 13/2004, 47/2006 i Sl. list CG, br. 42/2015, 58/2015, 44/2017, 49/2018, 3/2020, 26/2021, 144/2021 i 145/2021.

deset godina, odnosno kaznom zatvora od tri do petnaest godina kad je riječ o djelu iz stava 2.

U skladu sa članom 210 Krivičnog zakonika Crne Gore, za krivično djelo posredovanje u vršenju prostitucije, ukoliko je djelo učinjeno prema maloljetnom licu, zapriječena je kazna zatvora od dvije do petnaest godina.

Za krivično djelo dječja pornografija iz člana 211 Krivičnog zakonika Crne Gore zapriječena je kazna zatvora do 15 godina.

Posebna krivična djela: navođenje maloljetnog lica da prisustvuje vršenju krivičnih djela protiv polne slobode iz čl. 211a Krivičnog zakonika Crne Gore (negativan uticaj na moralnost djeteta) i mamljenje djeteta iz čl. 211b Krivičnog zakonika uvedene su u krivično zakonodavstvo 2011. i 2013. godine kako bi se ispunile obaveze iz Konvencije Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja.

Za krivično djelo navođenje djeteta mlađeg od 14 godina na učešće u izvršenju krivičnog djela protiv seksualne slobode predviđena je kazna zatvora od jedne do pet godina. Ako je izvršeno upotrebom sile ili prijetnje, propisana je kazna zatvora od tri do deset godina. Ukoliko je krivično djelo počinjeno prema djetetu starosti od 14 do 18 godina uz upotrebu sile ili prijetnje, propisana je kazna zatvora od dvije do osam godina.

U Krivičnom zakoniku Crne Gore za krivično djelo mamljenje djeteta propisana je kazna zatvora od najmanje deset godina.

Krivični zakonik takođe kriminalizuje trgovinu ljudima, a naročito trgovinu djecom kao teško krivično djelo.

U pogledu mogućnosti zaštite djeteta žrtve u pretpretresnoj fazi, sud okrivljenog može da zadrži u pritvoru.

3.1.1.4. Forenzički pregledi. Vještaci

Prema Zakoniku o krivičnom postupku, vještačenje se nalaže u slučaju da su potrebna uskostručna znanja radi utvrđivanja ili ocjene važne činjenice. Vještačenje određuje organ koji vodi postupak pisanom naredbom koja mora da sadrži, između ostalog, zadatak i obim vještačenja i određivanja lica koje će izvršiti vještačenje a koje je upisano u Registar vještaka ili Registar pravnih lica za vršenje vještačenja. Vještačenje složenijeg karaktera po pravilu se, ukoliko je to moguće, povjerava stručnoj ustanovi ili državnom organu, koji zauzvrat predlaže jednog ili više stručnjaka odgovarajuće specijalnosti koji će izvršiti vještačenje. U slučaju da za određenu vrstu vještačenja nema imenovanih vještaka ili su svi sudski vještaci za određenu oblast vještačenja spriječeni da izvrše vještačenje u primjerenom roku, vještačenje može izvršiti lice sa prebivalištem, odnosno sjedištem u drugoj državi ili lice koje nije upisano u Registar.

Organ pred kojim se vodi postupak stara se da se vještačenjem utvrde i razjasne sve važne činjenice i u tu svrhu vještaku pokazuje predmete koji se razmatraju, postavlja mu pitanja i po potrebi traži objašnjenja u vezi sa datim nalazima i mišljenjima.

Zakonik o krivičnom postupku ne definiše vrste ispitivanja koja su moguća u predmetima koji se tiču seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja djece i seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja djece putem interneta, već je na državnom tužiocu ili sudu da odluči koji će vještak biti angažovan. Međutim, među nekoliko vrsta pregleda detaljnije definisanih u Krivičnom zakoniku, ljekarski pregledi za povrede i psihijatrijski pregledi su najrelevantniji za slučajeve seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja djece/seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja djece putem interneta. Prema Zakoniku o krivičnom postupku, tjelesne povrede se vještače, po pravilu, pregledom povrijeđenog, a ako to nije moguće ili nije potrebno — na osnovu medicinske dokumentacije ili drugih podataka u spisima. Vještak je dužan da precizno opiše povrede i iznese mišljenje naročito o vrsti i težini svake pojedinačne povrede i njihovom ukupnom dejstvu, s obzirom na njihovu prirodu ili posebne okolnosti slučaja, kakvo dejstvo te povrede obično proizvode a kakvo su u konkretnom slučaju proizvele, čime su povrede nanijete i na koji način.

Međutim, kad je riječ o psihijatrijskim pregledima, Zakonik o krivičnom postupku predviđa pravila samo u slučajevima kad je potrebno ispitivanje okrivljenog. Za psihijatrijska ispitivanja žrtava ili svjedoka nisu propisana posebna pravila.

Postupak za imenovanje vještaka uređen je Zakonom o sudskim vještacima. Vještaka imenuje i razrješava Komisija za vještačenje koju osniva ministar pravde. Komisija se sastoji od pet članova, i to – jednog člana iz reda sudija, jednog člana iz reda državnih tužilaca, dva člana iz reda sudskih vještaka i jednog člana iz Ministarstva pravde.

Vještaci su dužni da se odazovu pozivu suda, državnog tužilaštva ili drugog organa koji vodi postupak, ali nisu zaposleni u tim organima.

Zakon o sudskim vještacima utvrđuje obavezu vještaka da vještačenje obavlja savjesno, nepristrasno i u skladu sa pravilima nauke ili vještine. Ne postoje posebni akti koji nude smjernice za forenzičke preglede.

3.1.2. Zaštita i podrška žrtvama

U Crnoj Gori ne postoji cjelovita i sveobuhvatna usluga podrške žrtvama. Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti⁷ Centrima za socijalni rad povjerava vodeću ulogu u pogledu pružanja socijalne zaštite i brige o djeci, uključujući finansijsku podršku, hitni smještaj, neodložne intervencije i psihosocijalno savjetovanje.

U svim crnogorskim sudovima pred kojima se razmatraju predmeti u vezi s trgovinom ljudima, nasiljem u porodici i seksualnim deliktima, uspostavljene su Službe za podršku žrtvama/svjedocima, ali one služe samo da se sekundarna viktimizacija svede na najmanju moguću mjeru i da se olakša učešće žrtve u postupku. Iako se u Informatoru za svjedoke/oštećene žrtve nasilja u porodici i trgovine ljudima, u kojem se opisuje podrška

⁷Službeni list CG, br. 27/2013, 1/2015, 42/2015, 56/2016, 66/2016, 1/2017, 31/2017, 42/2017, 50/2017, 59/2021-I, 2021, 145/2021-II i 3/2023.

koju pružaju ove Službe obrađuje i pitanje zaštite djece, u praksi one pružaju podršku samo punoljetnim licima.⁸

U nedostatku regulatorne osnove za usluge podrške žrtvama, izrađen je protokol kojim se reguliše rad službi, koji uključuje emocionalnu i logističku podršku, kao i pravne informacije namijenjene žrtvama i svjedocima.

Kad je riječ o konkretnim krivičnim djelima, trenutno je na snazi treća Strategija za borbu protiv trgovine ljudima za period 2019–2024. Njome se definišu ključni principi, ciljevi i pravci djelovanja države za dati petogodišnji period. U okviru strateške oblasti koja se odnosi na zaštitu žrtava, posebna pažnja posvećena je unapređenju metoda identifikovanja žrtava, čime se fokus pomjera s pristupa zasnovanog na rad tužilaštva i samo gonjenje na pristup koji je orijentisan na žrtve.

U cilju boljeg balansa postignutih rezultata istrage i procesuiranja slučajeva trgovine ljudima, Vrhovni državni tužilac i direktor Uprave policije Crne Gore formirali su Operativni tim za suzbijanje trgovine ljudima. Ovaj tim čine predstavnici Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave policije, Višeg državnog tužilaštva i Ministarstva pravde. Osim toga, formiran je i Tim za formalnu identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

Drugi ključni dokument u ovoj oblasti je Standardne operativne procedure za postupanje sa djecom odvojenom od roditelja ili bez pratnje, sa posebnim naglaskom na proaktivnu identifikaciju potencijalnih žrtava i žrtava trgovine ljudima. Ovim dokumentom definišu se nadležnosti institucija i organizacija uključenih u procese identifikacije, pomoći, zaštite i reintegracije osoba posebno osjetljivih na rizik od trgovine ljudima, kroz matricu odgovora na pitanja: šta, ko, kada i kako.

Nasuprot opisanom kontekstu pozitivnih iskoraka, i dalje ostaju određene praznine. Naročito zabrinjava neusaglašenost između postupka izricanja zabrane prilaska u prekršajnim i krivičnim predmetima nasilja u porodici u kojima su djeca žrtve krivičnih djela u porodici često nevidljiva (uključujući i nasilje nad djecom).⁹ Prema domaćem zakonodavstvu, izricanje zabrane prilaska regulisano je kroz dva različita zakonodavna akta: Zakon o zaštiti od nasilja u porodici¹⁰ (ZZNP) za prekršajno djelo nasilja u porodici i Krivični zakonik za krivično djelo nasilja u porodici. Međutim, dok se prema ZZNP zabrana približavanja može izreći u ranoj fazi slučaja, u svrhu hitne zaštite žrtava, Krivični zakonik zabranu približavanja u suštini tretira kao vid kazne, a ne kao mjeru sigurnosti, i dozvoljava izricanje iste po izricanju presude (vidi članove 77a i 77b). Ovo podriva pravo žrtava na zaštitu, i suštinski ih dovodi u opasnost, koja je veća u krivičnim predmetima, kad je otkriveno lice sklonije odmazdi.

⁸ Za više informacija pogledajte: <https://sudovi.me/static/vrhs/doc/6308.pdf>.

⁹ Ovaj nedostatak uočen je u izvještaju GREVIO komiteta o osnovnoj evaluaciji Crne Gore, paragrafi 228-233.

¹⁰ Sl. list CG, br. 46/2010 i 40/2011.

3.1.3. Međuresorna koordinacija i saradnja u zaštiti djece: Postojeće strukture

Iako su u Crnoj Gori preduzeti brojni naponi na uspostavljanju i unapređenju međuresorsne koordinacije i saradnje, ne postoje zakonske norme koje propisuju obavezu saradnje struktura uključenih u zaštitu djece ili odgovor na krivična djela koji je orijentisan ka žrtvi. Jedina relevantna odredba može se naći u članu 5 stav 1 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, koji izričito predviđa da su policija, organ za prekršaje, Državno tužilaštvo, Centar za socijalni rad i/ili druge ustanove socijalne i dječje zaštite, zdravstvena ustanova, kao i drugi nadležni organi i ustanove koji se bave zaštitom dužni da obezbijede sveobuhvatnu i koordiniranu zaštitu koja je neophodna za zaštitu žrtve u zavisnosti od stepena njene ugroženosti. Član 17 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici takođe uvodi multidisciplinarnе timove koji „organizuju, prate i unapređuju koordiniranu i efikasnu zaštitu”.

U oblasti nasilja koje nije porodičnog karaktera ne postoje zakonske obaveze koje skreću pažnju na potrebu za međuresornom koordinacijom i saradnjom. Međutim, 2020. godine Ministarstvo rada i socijalnog staranja, tj. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, izdalo je Standardne operativne procedure (SOP) za međusektorsku saradnju u radu sa djecom žrtvama nasilja i iskorišćavanja, koje treba da posluže kao vodič za sve zainteresovane strane odgovorne¹¹ za zaštitu i rad sa djecom žrtvama nasilja i iskorišćavanja u Crnoj Gori.

Cilj ovih SOP-a je da se standardizuju i na kratak i pregledan način predstave procedure za međusektorski pristup u pogledu zaštite i rada sa djecom žrtvama nasilja, koje treba da prate sve relevantne institucije i organizacije; da se osigura poštovanje standarda ljudskih prava dogovorenih na međunarodnom nivou; i da se osigura usklađenost s relevantnim nacionalnim zakonima, strategijama, procedurama i protokolima.

U skladu s nacionalnim zakonodavstvom, SOP kao ključne institucije odgovorne za zaštitu djece prepoznaje policiju, pravosudne institucije (državno tužilaštvo, sud), centre za socijalni rad, zdravstvene ustanove, vaspitno-obrazovne ustanove i nevladine organizacije.

Pored navedenog, Standardne operativne procedure za postupanje sa djecom odvojenom od roditelja ili bez pratnje o kojima je bilo riječi u odjeljku 3.1.2 naprijed, takođe utvrđuju mehanizme za međuagencijsku saradnju i koordinaciju, a postoje i posebni mehanizmi koordinacije za podršku žrtvama trgovine ljudima i nasilja u porodici.

Sporazumom o međusobnoj saradnji u oblasti borbe protiv trgovine ljudima, koji datira iz 2017. godine, i koji je posljednji put revidiran 2020. godine, definisana je multisektorska saradnja relevantnih zainteresovanih strana na polju prevencije, edukacije, prijavljivanja i procesuiranja učinilaca i zaštite žrtava trgovine ljudima. Potpisnici ovog sporazuma su: Vrhovni sud, Vrhovno državno tužilaštvo, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo unutrašnjih poslova/Uprava policije, JU Centar za podršku djeci i porodici Bijelo Polje, Crveni krst Crne Gore i nevladine

¹¹<https://www.zsdzcg.me/images/Biblioteka/UNICEF%20%20SOP%20za%20medjusektorsku%20saradnju%20WEB.pdf>

organizacije (Crnogorski ženski lobi, Sigurna ženska kuća, Centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja Crne Gore i Institut za socijalnu i obrazovnu politiku).

U skladu s ovim Sporazumom, Ministarstvo rada i socijalnog staranja obezbjeđuje pružanje usluga socijalne i dječje zaštite potencijalnim žrtvama trgovine ljudima, kako državljanima Crne Gore tako i stranim državljanima, preko centara za socijalni rad, dajući im prioritet u odnosu na druge slučajeve. Centri za socijalni rad zaduženi su za pružanje psihosocijalne pomoći, određivanja staratelja, izradu individualnih planova usluga i zaštite žrtava u saradnji s drugim potpisnicima Sporazuma, smještaj u sklonište, kao i procjenu socio-ekonomskog statusa žrtava.

Cilj Protokola o postupanju, prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici iz septembra 2018. godine¹² ogleda se u unapređenju multidisciplinarnе koordinacije i međuresornog odgovora u slučajevima nasilja u porodici. Prema ovom Protokolu, centri za socijalni rad imaju ulogu koordinatora svih relevantnih zainteresovanih strana i praktičara iz drugih sistema.

3.2. Analiza i mapiranje zainteresovanih strana

3.2.1. Ključne zainteresovane strane

<i>Zainteresovana strana</i>	<i>Vrsta institucije</i>	<i>Relevantnost</i>
Ministarstvo pravde	Resorno ministarstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Izrada opšte strategije i politike relevantne za uvođenje modela Barnahus - Koordinaciona uloga
Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Resorno ministarstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Izrada opšte strategije i politike relevantne za uvođenje modela Barnahus - Koordinaciona uloga
Uprava policije pri Ministarstvu unutrašnjih poslova	Vladina agencija pod resornim ministarstvom	<ul style="list-style-type: none"> - Izrada opšte strategije i politike relevantne za uvođenje modela Barnahus - Koordinaciona uloga - Prvi odgovor na incidente koji uključuju viktimizaciju djece - Istraživanje krivičnih djela učinjenih protiv djece, uključujući

¹² <https://www.gov.me/dokumenta/b945931e-01be-417d-a6b5-215ecb635af3>

		<p>istražne razgovore s djecom</p> <ul style="list-style-type: none"> - Podizanje svijesti
Vrhovno državno tužilaštvo	Nezavisna pravosudna institucija	<ul style="list-style-type: none"> - Istraživanje krivičnih djela učinjenih protiv djece, uključujući istražne razgovore s djecom - Zaštita prava žrtava
Zaštitnik ljudskih prava i sloboda – Ombudsman	Nacionalna institucija za ljudska prava	<ul style="list-style-type: none"> - Praćenje stanja prava djeteta - Zagovaranje - Podizanje svijesti
Ministarstvo zdravlja	Resorno ministarstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Standardi prakse u oblasti forenzičkih pregleda djece žrtava - Izgradnja kapaciteta sudsko-medicinskih vještaka
Ministarstvo prosvjete	Resorno ministarstvo	<ul style="list-style-type: none"> - Regulisanje obaveze prijavljivanja - Poznavanje postupanja u slučaju prepoznavanja traume među prosvjetnim radnicima - Podizanje svijesti
Vrhovni sud, sudovi	Nezavisna pravosudna institucija	<ul style="list-style-type: none"> - Pravosuđe prilagođeno potrebama djece kao relevantno za djecu žrtve i svjedoke krivičnih djela kako u pretpretresnoj fazi, tako i u fazi samog sudskog postupka
Klinički centar Crne Gore	Javna ustanova pri Ministarstvu zdravlja	<ul style="list-style-type: none"> - Standardi prakse u oblasti forenzičkih pregleda djece žrtava - Izgradnja kapaciteta sudsko-medicinskih vještaka
Stručna služba	Služba u okviru državnog tužilaštva i viših sudova koja pruža usluge usmjerene na žrtve i svjedoke, uključujući i usluge za one koje vrše saslušanja	<ul style="list-style-type: none"> - Standardi prakse i protokoli u oblasti istražnog intervjuisanja djece

		<ul style="list-style-type: none"> - Izgradnja kapaciteta u oblasti istražnog intervjuisanja djece
Centri za socijalni rad	Javne ustanove pri Ministarstvu rada i socijalnog staranja	<ul style="list-style-type: none"> - Pružanje podrške djeci pogođenoj krivičnim djelima ili djeci koja su opasnosti od viktimizacije - Mehanizam upućivanja za djecu žrtve krivičnih djela
Pružaoци zdravstvene zaštite na primarnom nivou	Javne ustanove u lokalnim zajednicama pri Ministarstvu zdravlja koje pružaju direktne usluge zdravstvene zaštite kao tačka prvog kontakta	<ul style="list-style-type: none"> - Upućivanje djece žrtava na forenzičke preglede

3.2.2. Direktni korisnici

Direktni korisnici Studije izvodljivosti su ključne zainteresovane strane koje ujedno čine i okosnicu multisektorskog odgovora na viktimizaciju djece, uključujući državno tužilaštvo, policiju, službe socijalne zaštite i sudsko-medicinske vještake. Zahvaljujući Studiji izvodljivosti, oni će dobiti preporuke zasnovane na dokazima koje će im pomoći da optimizuju svoje usluge i model međuresorne koordinacije kako bi bolje služili djeci žrtvama u kontekstu krivičnog postupka.

3.2.3. Indirektni korisnici

Indirektni korisnici Studije izvodljivosti su djeca Crne Gore, naročito ona koja su žrtve ili su u opasnosti od toga da postanu žrtve, i koja će, ako se uzmu u obzir preporuke Studije izvodljivosti, biti bolje zaštićena u kontekstu krivičnog postupka zahvaljujući svođenju sekundarne viktimizaciju na najmanju mjeru i okruženju koje je prilagođenije djeci. Indirektni korisnici uključuju i širu zajednicu tako što će biti povećan osjećaj sigurnosti i povjerenja u pravdu.

3.3. Institucionalni kapaciteti ključnih zainteresovanih strana

3.3.1. Istražno intervjuisanje djece žrtava i svjedoka krivičnog djela

Kamen temeljac modela Barnahus je istražno intervjuisanje djece žrtava i svjedoka krivičnog djela koje je primjereno njihovom stepenu razvoja i tokom koga se demonstrira visok stepen osjetljivosti prema doživljenoj traumi. Upotreba protokola za istražno intervjuisanje djece zasnovanih na dokazima pomaže da se sekundarna viktimizacija svede na najmanju mjeru i pritom promoviše izvrsnost u istrazi tako što će se pribavljati kvalitetni dokazi koji nisu kontaminirani ponovljenim intervjuisanjem i sugestivnim ili na neki drugi način neprikladno

formulisanim pitanjima. Time se, takođe, osigurava metodološka konzistentnost i obezbjeđuje referentni okvir u skladu s kojim se sprovedeni intervjui mogu kontinuirano pregledati i ocjenjivati kao dio ciklusa upravljanja kvalitetom.

Još jedan važan preduslov učinkovitog istražnog intervjuisanja djece je postojanje prostorija za intervjuisanje koje su prilagođene djeci. Stoga, usvajanje jedinstvenog standarda za takve prostorije takođe doprinosi povećanju dosljednosti, a samim tim i kvalitetu.

S ključnim sagovornicima u ovoj Studiji izvodljivosti razgovaralo se o: a) metodologijama i standardima prakse za istražitelje¹³ i psihologe koji će voditi istražno intervjuisanje djece i b) postojećim prostorijama kao što su sobe za intervjue koje su prilagođene djeci, odvojene sobe u sudovima za svjedočenje na daljinu, mobilne jedinice za istražne intervjue, itd.

U praksi, istražni intervjui djece u Crnoj Gori odvijaju se u sobama za intervjuisanje koje su prilagođene djeci i koje su za ovu namjenu opremljene uz podršku donatora.¹⁴ Pomenute sobe opremljene su uređajima za audio-vizuelno snimanje. Podrazumijeva se da je snimanje pravilo, ali nije propisano kao obavezno¹⁵, te da se u velikoj većini slučajeva razgovori snimljeni u fazi pretrkivične istrage prihvataju na sudu kao dokaz koji efektivno zamjenjuje pojavljivanje djeteta, što je dobra praksa koja je u potpunosti u skladu sa Smjernicama Komiteta ministara Savjeta Evrope o pravosuđu po mjeri djeteta.¹⁶ Istražni sudija ne igra nikakvu ulogu u potvrđivanju autentičnosti snimka, te stoga ne bi trebalo da bude dio modela Barnahus modela kad se isti uvede. Trenutno su na raspolaganju četiri potpuno operativne sobe za intervjuisanje u prostorijama policije, četiri u tužilaštvima i tri u sudovima.

Raspored odnosno postavka sobe za intervjuisanje isti je ili sličan u svim objektima u kojima su ovakve prostorije uspostavljene. Međutim, ne postoji formalni standard dizajna ili planiranja prostora u prostorijama za intervjuisanje koji bi bio obavezujuće prirode. U ovom trenutku to ne predstavlja izazov jer su prostorije osmišljene i uspostavljene u okviru istog projekta. Dugoročno gledano, pak, postojanje formalnog standarda veoma je poželjno, ako ne i neophodno, kako bi se osigurao kvalitet i dosljednost nakon što finansiranje uspostavljanja ovakvih prostorija donatorskim sredstvima bude okončano. U tom smislu, uvođenje modela Barnahus, koji bi se zasnivao na strogim standardima, predstavljalo bi optimalno rješenje.

Prostorije za intervjuisanje sastoje se od po dvije sobe koje se nalaze jedna pored druge.¹⁷ Jedna soba služi za intervjui koji vodi stručno lice (iz Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva). U toj sobi nalaze se samo dijete i stručno lice (i osoba za podršku, ukoliko je

¹³ „Istražitelj“ nije termin crnogorskog prava, ali se koristi za potrebe ove Studije da označi službeno lice koje istražuje predmet. Ovo nije radno mjesto kao takvo, već pitanje obavljanja konkretne uloge, koja može biti dodijeljena policajcu ili tužiocu, zavisno o sistemu.

¹⁴ Uključujući bilateralno finansiranje iz Norveške i Ujedinjenog Kraljevstva; neka od državnih tužilaštava su takođe dobila audio-vizuelne uređaje za snimanje putem donacije Ambasade SAD.

¹⁵ Čl. 93 stav 1 Zakona o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku: „Saslušanje maloljetnog lica, po pravilu, obavlja državni tužilac i sudija istog pola kao maloljetno lice, u posebnoj prostoriji opremljenoj tehničkim uređajima za audiovizuelno snimanje.“

¹⁶Paragraf 59, „Metode ispitivanja uz korišćenje audio i video snimanja te ispitivanje u prethodnom postupku izvan sudnice treba koristiti i prihvatiti kao dokaz u postupku.“

¹⁷ U praksi nije neophodno da prostorije budu nužno jedna do druge obzirom da uređaj za audio-vizuelno snimanje ima veliki doomet.

potrebno). Tužilac (koji je u ulozi voditelja intervjua) nalazi se u susjednoj prostoriji i postavlja pitanja preko stručnog lica koje koristi slušalice. Tužilac može da vidi dijete, ali dijete ne može da vidi tužioca. Druga lica, koja su takođe prisutna u susjednoj prostoriji – uključujući i osumnjičenog – mogu da postavljaju pitanja djetetu preko tužioca, međutim, tužilac ima diskreciono ovlaštenje da dozvoli ili odbije određeno pitanje, a koja pitanja se takođe prenose djetetu preko stručnog lica

Prije obavljanja intervjua, vrši se **procjena djeteta (obično od strane Stručne službe, iako se može angažovati i bilo koji psiholog koji posjeduje odgovarajuće kvalifikacije ili tim sudskih vještaka)**. Ova procjena se ponekad smatra procjenom sposobnosti djeteta da svjedoči. Međutim, kako pojašnjavaju Stručna služba i tužilaštvo, u praksi je to redovan korak prikupljanja informacija koji se preduzima u sklopu procesa planiranja intervjua kako bi se stekla sveobuhvatna slika okolnosti u kojima dijete živi, porodične situacije, zdravstvenog stanja i drugih faktora koji mogu da imaju uticaja na osmišljavanje strategije intervjua. U izuzetnim slučajevima ova procjena može izričito sugerisati da se dijete ne intervjuiše, pri čemu se tako nešto savjetuje na osnovu razmatranja potencijalnog negativnog uticaja intervjua na dijete, a ne zbog toga što je ocijenjeno da dijete nije kompetentno. Sudovi su dosadašnji kvalitet procjena koje je dala Stručna služba ocijenili kao dosljedan i izrazito visok, dok su ocjene kvaliteta vršene od strane eksternih eksperata varirale.

Iako ne postoji **protokol za istražni intervju** koji je formalno usvojen kroz regulatorni instrument na međuresornom nivou ili nivou resora, nalazi Studije ukazuju na to da je Stručna služba u sistemu državnih tužilaštava neformalno usvojila strukturirani protokol koji se zasniva na NICHD i ABE protokolima. Uprkos ovoj pozitivnoj činjenici, malo ko izvan Stručne službe – pa čak ni oni koji su zaposleni u tužilaštvu – zna za postojanje ovog neformalnog protokola. Iako se tužioci rutinski obučavaju u Centru za obuku u pravosuđu i državnom tužilaštvu, uključujući i vezi sa NICHD protokolom, svijest o tome ostaje ograničena, barem sudeći prema obavljenim intervjuima. Osim toga, prihvatanje strukturisanih protokola za istražno intervjuisanje od strane tužilaca ostaje ograničeno, jer se takvi protokoli vide isključivo kao sredstvo koje treba da koriste oni koji sprovode intervju. Iako, prema postojećem pristupu, stručno lice koje sprovodi intervju postavlja pitanja djetetu – i stoga treba da aktivno koristiti protokol – u planiranje samog intervjua redovno su uključeni i sami tužioci, što potvrđuju i ispitane zainteresovane strane, što znači da tužioci i policija treba da posjeduju barem osnovno razumijevanje standardnog protokola koji se koristi za istraživačko intervjuisanje djece u cilju unapređenja kvaliteta intervjuisanja.

Osnovna funkcija centara za socijalni rad da djeluje kao organ starateljstva, pružajući podršku djeci žrtvama krivičnih djela. Njihovo učešće se pokreće upućivanjem od strane tužioca (u predmetima koji se tiču djece mlađe od 14 godina, ovo je obavezno). Međutim, uprkos činjenici da je istražno saslušanje izvan nadležnosti centara, intervjui su pokazali da Centri za socijalni rad igraju određenu ulogu u istražnom intervjuisanju djece, međutim, riječ je o rezervnoj opciji u slučajevima kad hitno potrebno obezbijediti stručno lice za sprovođenje intervjua, ali se isto ne može obezbijediti zbog nedostatka osoblja. Obzirom da istražni intervju ne spada u nije osnovne funkcije centara, zaposleni u centrima za socijalni rad ne posjeduju potrebne kvalifikacije za sprovođenje ovakvih intervjua, pa iako oni mogu i treba da budu lica za podršku djeci žrtvama krivičnih djela tamo gdje je to potrebno, ne

treba ih koristiti kao zamjenu za Stručnu službu. Traženi standard kvaliteta istražnog intervjua teško se može održati bez ulaganja u izgradnju kapaciteta Stručne službe.

Posebno vrijedi pomenuti manjak kadra u Stručnoj službi. Trenutna sistematizacija radnih mjesta u Stručnoj službi predviđa samo 3 pozicije stručnog lica koje sprovodi intervjua na nivou tužilaštva i 6 takvih pozicija na nivou sudova, što je nedovoljno. Štaviše, budući da krivične istrage u Crnoj Gori vode tužioc i da su snimci istražnih intervjua djece načinjeni prije sudskog postupka prihvatljivi kao dokaz na sudu, čini se da trenutni kadrovski kapaciteti nisu u skladu sa stvarnim potrebama.

Preporuke:

- Usvojiti formalni obavezujući međuresorni standard za dizajn/planiranje prostora u prostorijama za intervjuisanje djece koji će biti sastavi dio osnovnih nacionalnih standarda za Barnahus.
- Usvojiti strukturirani protokol zasnovan na dokazima za istražno intervjuisanje djece zasnovan na međunarodno priznatim protokolima kao što su NICHD ili ABE kao formalni standard za istražno intervjuisanje djece.
- Sprovesti multidisciplinarnu multiresorsku izgradnju kapaciteta za stručna lica koja sprovode intervjue i istražitelje (tužilaštvo i policiju) za potrebe istražnog intervjuisanja djece.
- Ulagati u razvoj kadra tj. specijalizovanih stručnih lica koja sprovode istražne intervjue koristeći Stručnu službu kao osnovu. Ovo bi trebalo da uključuje i povećanje broja zaposlenih. U idealnom slučaju, Stručnu službu treba osmisлити kao međuagencijsku grupu stručnjaka koji su pod zajedničkom nadležnošću Državnog tužilaštva i Vrhovnog suda, što će omogućiti veću fleksibilnost u raspodjeli stručnih lica koja sprovode istražne intervjue na konkretne slučajeve. Nakon što bude pokrenut pilot Barnahus centar, Stručna služba će mu odmah biti na raspolaganju bez potrebe za promjenom svoje institucionalne pripadnosti.
- Razviti i usvojiti okvir kompetencija za stručna lica koja sprovode istražne intervjue i integrisati profesiju stručnog lica koje sprovodi istražni intervjua u nacionalne okvire kvalifikacija, kako bi se definisale kompetencije, skupovi vještina i minimalni kriterijumi za prijem stručnih lica koja sprovode istražne intervjue u profesiju.
- Razviti i usvojiti kodeks prakse za stručna lica koja sprovode istražne intervjue koji će se, između ostalog, baviti pitanjima kao što su profesionalna etika, sukob interesa i zaštitne mjere protiv uplitanja trećih strana kao što su lažne optužbe žrtava/instruisanje svjedoka.

3.3.2. Forenzički pregledi djece žrtava

Forenzički medicinski pregledi djece žrtava zločina obično se nalažu u slučajevima teških krivičnih djela, naročito u slučajevima seksualnih delikata. Forenzički pregledi se rutinski nalažu kad se sumnja na kontaktno seksualno zlostavljanje, a obavljaju ih ginekolog za djevojčice, odnosno hirurg ukoliko se radi o dječaku. U određenim slučajevima mogu se naložiti i forenzičko-psihijatrijska vještačenja.

U Crnoj Gori ne postoji regulativa u vezi s pružaocima forenzičkih usluga kao takvima. Iako postoji spisak tzv. sudskih vještaka koji vodi pravosudni sistem i iako se ovaj spisak koristi kad god se ukaže potreba za vještakom, intervjuisane zainteresovane strane primjećuju da spisak ne pokriva sve potrebe za usko-specijalizovanim vještačenjem, te je u brojnim slučajevima neophodno angažovati stručnjake koji nisu navedeni u njemu. U okviru Uprave policije postoji i Forenzički centar, međutim, on služi kao centralizovana laboratorija za forenzičku nauku i ne vrši forenzička vještačenja.

Ne postoji **procedura akreditacije ili licenciranja za ljekare koji imaju pravo da vrše forenzičke preglede djece koja su žrtve seksualnih delikata**. Međutim, u praksi ove preglede obavljaju praktičari koji rade u Dječjoj bolnici i Kliničkom centru Crne Gore (koji se nalaze u Glavnom gradu Podgorici), ustanovama za koje važi da posjeduju relevantna stručna znanja. U Opštim bolnicama u Kotoru, Nikšiću, Bijelom Polju i Beranama vrše se i sudsko-medicinski pregledi djece.

Pedijatrijska i adolescentna ginekologija ne nalazi se među medicinskim specijalizacijama priznatim u Crnoj Gori, a **ne postoji ni relevantna sertifikacija od strane stručnog tijela niti oznaka koja ukazuje na vladanje usmjerenom subspecijalističkom praksom pedijatrijske i adolescentne ginekologije**. Međutim, postoje praktičari koji su sertifikovani kao ginekolozi a koji su stekli su dodatna stručna znanja specifična za pedijatrijsku i adolescentnu ginekologiju kroz postdiplomske studije. Kako je, međutim, riječ o vrlo rijetkom spoju vještina i stručnosti, trenutno postoji samo jedan ginekolog (zaposlen u Kliničkom centru) koji je priznat kao eminentni stručnjak pedijatrijske i adolescentne ginekologije i shodno tome biva pozvan da vrši forenzičke preglede djevojčica žrtava kontaktnog seksualnog zlostavljanja. U slučaju da pomenuti ginekolog nije dostupan, pozivaju se drugi (nepedijatrijski) ginekolozi u Kliničkom centru da je zamijene. Uobičajena je praksa da se za pregled djevojčica angažuju isključivo ljekarke.

Djeca žrtve seksualnog zlostavljanja **pregledaju se isključivo u bolničkim prostorijama**. S obzirom na to da u kvalifikovani ljekari rade samo Podgorici, djeca iz drugih sredina se prevoze u glavni grad. Prema navodima jednog ključnog sagovornika, ponekad se djeca žrtve teških seksualnih delikata s udaljenih lokacija prvo dovode u lokalnu bolnicu gdje se obavlja prvi pregled, nakon čega se dijete pregleda u Kliničkom centru. Ovo se objašnjava činjenicom da ljekari na lokalnom nivou ne posjeduju kvalifikacije za obavljanje forenzičkih pregleda, ali se od njih može tražiti da pregledaju djecu u hitnim slučajevima. Stručnjak iz Kliničkog centra ne samo da pregleda nalaz bolničkog ginekologa, već vrši i stvarni pregled, što predstavlja ozbiljan rizik u smislu sekundarne viktimizacije djeteta.

Trenutno ne postoji **protokol za forenzičke preglede djece žrtava seksualnih delikata niti žrtava djela protiv polne slobode generalno**. Iako se na nivou Ministarstva zdravlja to ne smatra ozbiljnom preprekom (Ministarstvo zdravlja u ovom trenutku prioritet daje izradi i usvajanju generičkog protokola o postupanju prema djeci koja su žrtve nasilja, koji je multidisciplinarne prirode i ne pokriva specifično uloge i funkcije ljekara), intervjuisani ljekari iskazali su snažnu podršku usvajanju specijalizovanog protokola za forenzičke preglede. Pored poboljšanja kvaliteta i dosljednosti i jačanja mjera zaštite od sekundarne viktimizacije, takav protokol se smatra ključnim alatom za zaštitu ljekara od uplitanja trećih strana.

Neki od slučajeva koje su ljekari podijelili tokom intervjua uključuju roditelje koji insistiraju da budu prisutni u sali za pregled i pokušavaju da utiču na pregled tako što odbijaju da daju saglasnost za isti u slučajevima u kojima postoji sumnja na seksualno zlostavljanje unutar porodice. Nepostojanje mjera zaštite od sukoba interesa ljekare stavlja u nepovoljan položaj i, u suštini, predstavlja prepreku obavljanju njihovog posla.

Još jedan faktor koji ljekari navode kao prepreku kvalitetnim forenzičkim pregledima – a koji se može uspješno riješiti kombinacijom usvajanja protokola i izmjena zakonskih rješenja – leži u činjenici da trenutno zakonodavstvo kojim se reguliše zaštita ličnih podataka ne dozvoljava foto-dokumentovanje medicinskih pregleda, a forenzički pregledi tretiraju se identično redovnim ljekarskim pregledima. Kao rezultat toga, **ne dolazi do foto-dokumentovanja forenzičkih pregleda**, što podriva dokaznu vrijednost takvih pregleda. Iako državni tužilac koji upućuje dijete na sudsko-medicinski pregled naređuje šta pregled treba da sadrži, uključujući i fotografsku dokumentaciju, kako bi se osiguralo da ista bude prihvaćena kao dokaz u krivičnom postupku, takvo uputstvo je *ad hoc* prirode i ne može zamijeniti jasan protokol koji bi bio jedinstveno obavezujući za sve ljekare.

Preporuke:

- Uvesti proceduru akreditacije ljekara kojima je dozvoljeno da vrše forenzičke preglede djece žrtava seksualnih delikata.
- Podržati uvođenje ciljane medicinske prakse za pedijatrijske i adolescentne ginekologe i proširiti krug odgovarajuće kvalifikovanih ljekara.
- Izraditi i usvojiti protokol za forenzičke preglede žrtava seksualnih delikata, sa potprotokolom za preglede djece predpubertetskog uzrasta. Kategorizaciju djece kako bi se utvrdilo u skladu s kojim protokolom/potprotokolom bi trebalo da budu pregledana, treba zasnovati na priznatom modelu stadijuma polnog razvoja, kao što je Tanerov model stadijuma, a ne na dokumentovanoj starosti djeteta.
- Preispitati i izmijeniti zakonska rješenja u vezi s ličnim podacima kako bi se osiguralo da foto-dokumentovanje za potrebe forenzičkog medicinskog pregleda bude dozvoljeno ako se vrši striktno u skladu s relevantnim mjerama zaštite podataka i privatnosti, te uključiti odredbe o foto-dokumentovanju u protokol za forenzičke medicinske preglede.
- Promovisati praksu vršenja pregleda djece u nebolničkim okruženjima koja su prilagođena djeci, nadomak njihovog uobičajenog mjesta stanovanja, koliko god je to moguće.

3.3.3. Usluge podrške ranjivim žrtvama

Trenutno u Crnoj Gori ne postoji sveobuhvatan i cjelovit sistem podrške žrtvama. Određeni elementi podrške žrtvama u nadležnosti su centara za socijalni rad, kao i Stručne službe – u mjeri u kojoj je to relevantno za podršku da žrtva svjedoči. Međutim, pristup podršci žrtvama je fragmentisan, što prepoznaju i intervjuisani ključni sagovornici.

Predstavnici sudova naročito naglašavaju važnost kako sveobuhvatnog i cjelovitog sistema podrške žrtvama, tako i integrisanog nacionalnog sistema dječje zaštite kao veoma važnih preduslova za potpuno funkcionalan Barnahus. Iako se podrazumijeva da je postojanje ovih sistema pitanje koje prevazilazi uvođenje modela Barnahus kao takvog i da se ne treba

smatrati nepremostivom niti čak ozbiljnom preprekom za isti, zalaganje za stvaranje sveobuhvatnog i cjelovitog sistema podrške žrtvama i integrisani nacionalni sistem dječje zaštite idealno bi trebalo da ide ruku pod ruku s uvođenjem samog Barnahusa.

Fragmentisana priroda usluga prelijeva se i na eksterne pružaoce usluga. Trenutnim ambijentom pružalaca usluga dominiraju organizacije kakve su skloništa i telefonske linije. Iako ove organizacije imaju ključnu ulogu u zaštiti djece, njihove usluge prvenstveno doprinose boljem otkrivanju zlostavljanja djece i hitnom odgovoru na isto. Kontinuitet brige o djeci žrtvama krivičnih djela i dalje nije dostignut.

Štaviše, postojeći pružaoци usluga prvenstveno su usmjereni na žrtve nasilja u porodici, čime se izostavljaju djeca koja su viktimizovana izvan domaćinstva (uključujući i onu viktimizovanu unutar kruga osoba od povjerenja tj. od strane onih koji nisu članovi domaćinstva). Iako ključni sagovornici intervjuisani u vezi s ovim pitanjem tvrde da su djeca žrtve zlostavljanja, bez obzira na vrstu zlostavljanja, pozvana da im se obrate za usluge, činjenica da se organizacija brendira kao servis za žrtve nasilja u porodici može odvratiti barem jedan dio djece. Nadalje, postojećim pristupom spajaju se djeca i odrasli (gotovo uvijek isključivo žene), koji pripadaju krajnje različitim kategorijama žrtava s različitim putanjama viktimizacije i različitim potrebama. Iako nedostaju uvjerljivi dokazi o ovom pitanju, čini se da je dominantan fokus na nasilje u porodici na uštrb drugih oblika zlostavljanja djece barem djelimično motivisan raspoloživim donatorskim sredstvima, što nalaže da se dijalog s donatorima pokrene u ranim fazama uvođenja modela Barnahusa.

S obzirom na mali broj pružalaca usluga podrške žrtvama, trenutno ne postoji sistem prethodne provjere. Ostalo je nejasno da li eksterni pružaoци usluga posjeduju politike zaštite djece.

Zabrinjavajuće je što postoji znatan stepen zablude o prirodi Barnahusa među onima koji rade u polju socijalne zaštite, kako u javnom sektoru, tako i u neprofitnim organizacijama. Preovlađujući stav je da je Barnahus centar za podršku žrtvama (a ne multidisciplinarni centar za odgovor koji se velikim dijelom fokusira na sprečavanje sekundarne viktimizacije u krivičnom postupku) i da podrazumijeva postojanje smještajnih kapaciteta rezidencijalnog tipa. Isto tako, postoji zabluda da će Barnahus djelovati kao pružalac dugotrajnog psihološkog savjetovanja (pored kratkoročnih hitnih intervencija). Ovo ukazuje na potrebu za podizanjem svijesti i izgradnjom kapaciteta, s fokusom na sektor socijalne zaštite.

Istovremeno, s obzirom na obim pogrešne predstave o Barnahusu kao pružaoцу usluga socijalne zaštite, možda će se morati preispitati uloga Ministarstva rada i socijalnog staranja kao koordinacionog tijela u korist nekog drugog resornog ministarstva sa sveobuhvatnijim i mandatom orijentisanim ka pravosuđu. Ministarstvo pravde može se preporučiti kao potencijalni kandidat za ovu ulogu. Intervjuisani predstavnici državnih organa velikom većinom su podržali ovu promjenu.

Preporuke:

- Zalagati se za stvaranje sveobuhvatnog i cjelovitog sistema podrške žrtvama i integrisanog nacionalnog sistema dječje zaštite uporedo s koracima za uvođenje modela Barnahus.

- Podići svijest i izgraditi kapacitete sektora socijalne zaštite – uključujući i organe javnog sektora i neprofitne organizacije – o konceptu Barnahus kako bi se izbjegle uobičajene zablude.
- Kako bi se izbjegao sektorski, uski pristup, imenovati Ministarstvo pravde kao koordinaciono tijelo za radnu grupu za uvođenje modela Barnahus.
- Ulagati u izgradnju proširene mreže eksternih pružalaca usluga koja bi se vodila potražnjom (a ne donatorskim sredstvima), gdje bi pružaoci usluga bili kvalifikovani da pružaju specijalizovane usluge djeci žrtvama krivičnih djela ove vrste. Paralelno, pokrenuti dijalog s donatorima kako bi se naglasila posebna priroda dječjih potreba i važnost finansiranja projekata podrške žrtvama koji nisu direktno povezani sa nasiljem u porodici.
- Izgraditi kapacitete eksternih pružalaca uluga za zaštitu djece i zaštitu od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja i uspostaviti postojan i rigorozan sistem prethodne provjere eksternih pružalaca usluga za novouspostavljeni model Barnahus.

3.3.4. Trenutni nedostaci i izazovi

Glavni identifikovani nedostaci i izazovi tiču se:

- Nedovoljne međuagencijske koordinacije
- Manjka jedinstvenog i usaglašenog razumijevanja koncepta Barnahus koje bi bilo u skladu s međunarodno prihvaćenim razumijevanjem istog i standardima kvaliteta koji ga prate
- Nedovoljno razvijene regulatorne osnove
- Nedostatka ključnih stručnjaka, poput stručnih lica koja vrše intervjuje i pedijatrijskih i adolescentnih ginekologa i dječjih hirurga koji su prošli odgovarajuću obuku
- Nepostojanja sveobuhvatnog i cjelovitog sistema podrške žrtvama i integrisanog nacionalnog sistema dječje zaštite.

Nedostaci u pogledu međuagencijske koordinacije mogu se otkloniti imenovanjem koordinacionog tijela koje bi posjedovalo sveobuhvatni mandat orijentisan na pravosuđe. Ministarstvo pravde smatra se resornim ministarstvom koje bi bilo najadekvatnije za ovu ulogu.

Manjak jedinstvenog i usaglašenog razumijevanja modela Barnahus modela može se riješiti u relativno kratkom vremenskom roku kroz niz multidisciplinarnih multisektorskih intervencija u vezi s izgradnjom kapaciteta, a koje bi bile usmjerene na ključne aktere (Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Uprava policije, državna tužilaštva i sudovi, kao i odabrane neprofitne organizacije u skladu s njihovom relevantnošću), i to istovremeno. Preporučuje se izrada brošure o modelu Barnahus koja bi bila namjenski izrađena za domaću stručnu javnost.

Kad je riječ o regulatornim nedostacima, formalizovanje usvajanja strukturiranog protokola istražnog intervjuisanja, usvajanje seta standarda za projektovanje i planiranje prostora objekata za intervjuisanje, te usvajanje protokola za forenzičke medicinske preglede žrtava seksualnih delikata, sa potprotokolom za preglede djece predpubertetskog uzrasta, treba da budu prioritet, jer je ove promjene moguće sprovesti u praksi odmah i prije pokretanja pilot

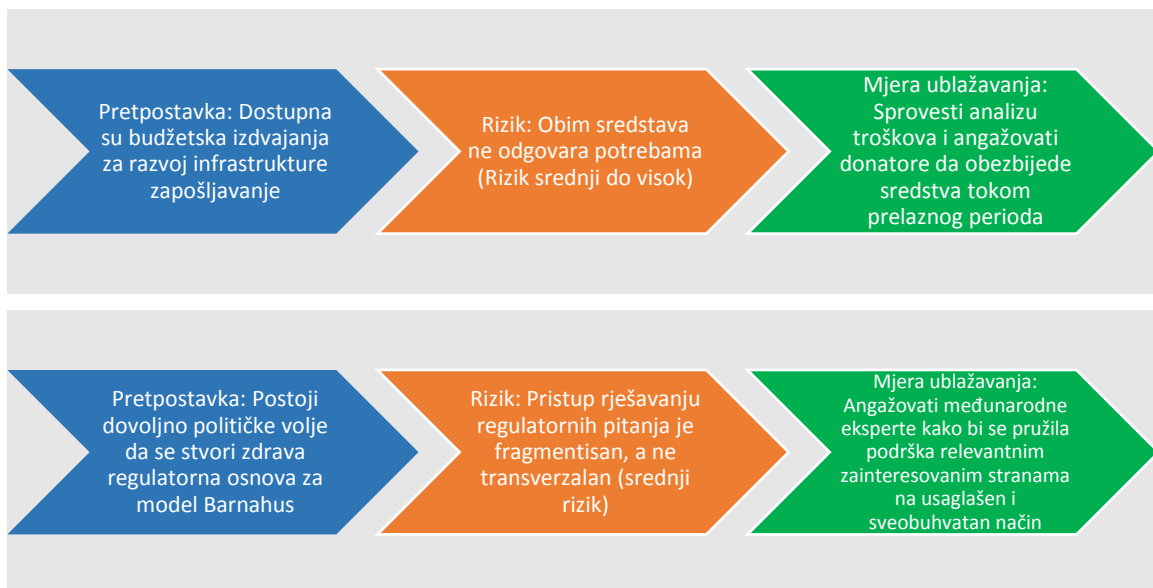
modela Barnahus, i kao takve moći će se koristiti i nakon što Barnahus postane potpuno operativan.

Očekuje se da će nedostatak stručnjaka u oblastima istražnih intervjuja i forenzičkih medicinskih pregleda biti problem koji je teži za prevazići jer nalaže dvosmjerni pristup koji se odnosi na: a) izgradnju kapaciteta i b) otvaranje dodatnih radnih mjesta i zapošljavanje odgovarajućih praktičara. Ovo bi, prioritetno, iziskivalo da se utvrde troškovi. U prelaznoj fazi, dodatna radna mjesta mogla bi se otvoriti na privremenoj osnovi i bilo bi ih moguće financirati putem donatorskih sredstava, međutim, održivo rješenje u pogledu finansiranja bi trebalo pronaći u roku od 2–3 godine. Kad je riječ o ginekolozima, neophodan je dijalog s Medicinskim fakultetom i Ljekarskom komorom, koji obrazuju, odnosno licenciraju ljekare, kao i nacionalnim tijelom nadležnim za nacionalni okvir kvalifikacija, kako bi se utro put za uvođenje oznake koja ukazuje na vladanje usmjerenom subspecijalističkom praksom za pedijatrijske i adolescentne ginekologe. Pružanje specijalizirane obuke dječjim hirurzima kako bi unaprijedili svoje vještine u postupanju s dječacima žrtvama seksualnog zlostavljanja je takođe prioritet.

Konačno, iako ne predstavlja prepreku u smislu izvodljivosti u užem smislu riječi, nepostojanje sveobuhvatnog i cjelovitog sistema podrške žrtvama i integrisanog nacionalnog sistema dječje zaštite djece vjerovatno hoće predstavljati prepreku dugoročnoj učinkovitosti i efikasnosti centra Barnahus, naročito ako se ovim pitanjem ne pozabavi na adekvatan način. Uvođenje modela Barnahus bi, stoga, trebalo da bude praćeno zagovaranjem i zalaganjem za uspostavljanje ova dva sistema.

4. PRETPOSTAVKE, RIZICI I VIZIJA DUGOROČNE ODRŽIVOSTI

5. KLJUČNI ZAKLJUČCI

Crna Gora posjeduje neophodnu političku volju, institucionalne i ljudske kapacitete za uvođenje modela Barnahus. Na zakonodavnom planu ne postoje fundamentalne prepreke za uvođenje ovog modela, iako su prepoznati nedostaci koje je potrebno otkloniti kako bi se unaprijedila učinkovitost istog.

Ipak, kako bi Barnahus bio učinkovit i dugoročno održiv, neophodno je postići jasno i usaglašeno razumijevanje koncepta Barnahus među svim ključnim zainteresovanim stranama i prije nego što se preduzmu bilo kakvi konkretniji koraci za realizaciju pilot inicijative. Imenovanje novog koordinacionog tijela predstavlja važnu zaštitnu mjeru u tom smislu.

Iako je, kao što je prethodno navedeno, zakonodavni okvir u velikoj mjeri dovoljan za uvođenje modela Barnahus, prateći propisi odraz su fragmentisanog institucionalnog pejzaža, kao i nedostatka multidisciplinarnog multiresorskog razmišljanja. Stoga je od suštinskog značaja da se, u ovom trenutku, prioritet da izradi paketa prateće regulative. U ovu svrhu može se zatražiti podrška međunarodnih eksperata kako bi se osigurao sveobuhvatniji pristup u skladu sa standardima Savjeta Evrope, EU i drugim relevantnim standardima.

Konačno, nedostaju i neki ključni praktičari. Određeni skupovi vještina toliko su rijetki da penzionisanje vodećeg stručnjaka može praktično značiti kraj pružanju kvalitetne usluge koja je njihovo uže polje stručnosti. Ovo čini neodrživima izolovane napore u pogledu obuke i prevodi se u potrebu da svako jačanje kapaciteta prati angažman (ili podugovaranje) dodatnog osoblja. U slučaju nekih profesija, to implicira i potrebu otvaranja novih specijalizacija (kao što je slučaj sa pedijatrijskom i adolescentnom ginekologijom).

6. PREPORUKE ZA DJELOVANJE

- A. Odrediti vodeće ministarstvo za uvođenje modela Barnahus. Kako bi se izbjegao sektorski, uski pristup, imenovati Ministarstvo pravde kao koordinaciono tijelo za radnu grupu za uvođenje modela Barnahus.
- B. Uspostaviti međusektorsku radnu grupu koja će voditi proces uvođenja i operacionalizacije Barnahusa i koja će osigurati zastupljenost svih zainteresovanih strana.
- C. Usvojiti formalni obavezujući međuresorni standard za dizajn/planiranje prostora u prostorijama za intervjuisanje djece koji će biti sastavni dio osnovnih nacionalnih standarda za Barnahus.
- D. Usvojiti strukturirani protokol zasnovan na dokazima za istražno intervjuisanje djece zasnovan na međunarodno priznatim protokolima kao što su NICHD ili ABE kao formalni standard za istražno intervjuisanje djece.
- E. Sprovesti multidisciplinarnu multiresorsku izgradnju kapaciteta za stručna lica koja sprovode intervjuje i istražitelje (tužilaštvo i policiju) za potrebe istražnog intervjuisanja djece.
- F. Ulagati u razvoj kadra tj. specijalizovanih stručnih lica koja sprovode istražne intervjuje koristeći Stručnu službu kao osnovu. Ovo bi trebalo da uključuje i povećanje broja zaposlenih. U idealnom slučaju, Stručnu službu treba osmisliti kao međuagencijsku grupu stručnjaka koji su pod zajedničkom nadležnošću Državnog tužilaštva i Vrhovnog suda, što će omogućiti veću fleksibilnost u raspodjeli stručnih lica koja sprovode istražne intervjuje na konkretne slučajeve. Nakon što bude pokrenut pilot Barnahus centar, Stručna služba će mu odmah biti na raspolaganju bez potrebe za promjenom svoje institucionalne pripadnosti, na osnovu privremenog raspoređivanja odgovarajuće kvalifikovanog stručnog lica iz Službe u Barnahus.
- G. Razviti i usvojiti okvir kompetencija za stručna lica koja sprovode istražne intervjuje i integrisati profesiju stručnog lica koje sprovodi istražni intervju u nacionalne okvire kvalifikacija, kako bi se definisale kompetencije, skupovi vještina i minimalni kriterijumi za prijem u profesiju.
- H. Razviti i usvojiti kodeks prakse za stručna lica koja sprovode istražne intervjuje koji će se, između ostalog, baviti pitanjima kao što su profesionalna etika, sukob interesa i zaštitne mjere protiv uplitanja trećih strana kao što su lažne optužbe žrtava/instruisanje svjedoka.
- I. Uvesti proceduru akreditacije ljekara kojima je dozvoljeno da vrše forenzičke preglede djece žrtava seksualnih delikata.
- J. Podržati uvođenje ciljane medicinske prakse za pedijatrijske i adolescentne ginekologe i proširiti krug odgovarajuće kvalifikovanih ljekara.
- K. Izraditi i usvojiti protokol za forenzičke preglede žrtava seksualnih delikata, sa potprotokolom za preglede djece predpubertetskog uzrasta. Kategorizaciju djece kako bi se utvrdilo u skladu s kojim protokolom/potprotokolom bi trebalo da budu pregledana, treba zasnovati na priznatom modelu stadijuma polnog razvoja, kao što je Tanerov model stadijuma, a ne na dokumentovanoj starosti djeteta.
- L. Preispitati i izmijeniti zakonska rješenja u vezi s ličnim podacima kako bi se osiguralo da foto-dokumentovanje za potrebe forenzičkog medicinskog pregleda bude dozvoljeno ako se vrši striktno u skladu s relevantnim mjerama zaštite podataka i

privatnosti, te uključiti odredbe o foto-dokumentovanju u protokol za forenzičke medicinske preglede.

- M. Promovisati praksu vršenja pregleda djece u nebolničkim okruženjima koja su prilagođena djeci, nadomak njihovog uobičajenog mjesta stanovanja, koliko god je to moguće.
- N. Zalagati se za stvaranje sveobuhvatnog i cjelovitog sistema podrške žrtvama i integrisanog nacionalnog sistema dječje zaštite uporedo s koracima za uvođenje modela Barnahus.
- O. Učiniti zabranu približavanja mogućom za sve slučajeve (i za žrtve i za svjedoke) u kojima je uočena potreba za tim, bez obzira na vrstu i fazu postupka i odluku o podizanju optužnice.
- P. Podići svijest i izgraditi kapacitete sektora socijalne zaštite – uključujući i organe javnog sektora i neprofitne organizacije – o konceptu Barnahus kako bi se izbjegle uobičajene zablude.
- Q. Ulagati u izgradnju proširene mreže eksternih pružalaca usluga koja bi se vodila potražnjom (a ne donatorskim sredstvima) a koji bi bili kvalifikovani da pružaju specijalizovane usluge djeci žrtvama krivičnih djela ove vrste. Paralelno, pokrenuti dijalog s donatorima kako bi se naglasila posebna priroda dječjih potreba i važnost finansiranja projekata podrške žrtvama koji nisu direktno povezani sa nasiljem u porodici.
- R. Izgraditi kapacitete eksternih pružalaca usluga za zaštitu djece i zaštitu od seksualnog iskorišćavanja i seksualnog zlostavljanja i uspostaviti postojan i rigorozan sistem prethodne provjere eksternih pružalaca usluga za novouspostavljeni model Barnahus.

PRILOG: Dnevni red tokom misije na terenu

29. i 30. novembar i 1. decembar 2022.

Utorak, 29. novembar 2022.

Vrijeme	Sagovornik/institucija	Adresa
07.45-08.45	Snežana Vujović , inspektorica za maloljetnike, Uprava policije	Ministarstvo unutrašnjih poslova, zgrada uprave, Adresa: Bulevar Sv. Petra Cetinjskog
10.00-11.00	Mirjana Đurić , rukovoditeljka Službe za djecu i mlade Marija Popović , direktorka Centar za socijalni rad Podgorica	Eko zgrada UN, Adresa: Stanka Dragojevića bb,
11.30-13.00	Bojana Bandović , savjetnica, Vrhovni sud Valentina Smolović , stručna služba, Viši sud	Vrhovni sud, Adresa: Njegoševa 10
13.00-14.00	Pauza za ručak	
14.00-15.00	Maja Knežević , državna tužiteljka za maloljetnike, Osnovno državno tužilaštvo	Eko zgrada UN, Adresa: Stanka Dragojevića bb,
15.00 – 16.00	Nada Đurović Martinović , koordinatorka programa dječje zaštite, Milena Karišik , konsultantkinja za dječju zaštitu, Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori	UNICEF, Eko zgrada UN, Adresa: Stanka Dragojevića bb,

Srijeda, 30. novembar 2022.

Vrijeme	Sagovornik/institucija	Adresa
8.00-9.00	Dijana Popović Gavranović , načelnica stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva	Eko zgrada UN, Adresa: Stanka Dragojevića bb,
10.00-11.00	Sladana Ćorić , državna sekretarka, Dragana Mijović , načelnica Direktorata za kontrolu kvaliteta zdravstvene zaštite, Ministarstvo zdravlja	Ministarstvo zdravlja, Adresa: Rimski trg 46 (Trg Vektre)

11.30-13.00	Svetlana Sovilj , Načelnica Direkcije za zaštitu djece i mladih Ministarstvo rada i socijalnog staranja	Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Adresa: Rimski trg 46 (Trg Vektre)
13.00-14.00	Pauza za ručak	
14.00-15.00	Snežana Mijušković , Zamjenica Ombudsmana za prava djeteta	Eko zgrada UN, Adresa: Stanka Dragojevića bb,
15.15-16.30	Marela Savić , direktorica Sanela Josipović , psihološkinja, Sklonište za djecu žrtve nasilja, Dječji dom „Mladost“, Bijela	Zoom

Četvrtak, 1. decembar 2022

Vrijeme	Sagovornik/institucija	Adresa
11.30-13.00	Dr Velibor Majić, dr Iva Ivanović , dječji psihijatar, Bojana Drljević socijalna radnica, Dječja bolnica, Klinički centar Crne Gore	Dječja bolnica, Klinički centar Crne Gore, Adresa: Ljubljanska bb
13.00-14.00	Pauza za ručak	
14.00-15.00	Ivana Becić , sudija Osnovnog suda Goran Đuković , sudija Osnovnog suda	Osnovni sud, Adresa: Ulica 13. jula bb
15.30-16.30	Nada Koprivica , SOS Nikšić (sklonište i sos-linija za žrtve nasilja)	Zoom
16.30 -17.00	Nada Đurović Martinović , koordinatorka programa dječje zaštite, Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori Milena Karišik , konsultantkinja za dječju zaštitu, Predstavništvo UNICEF-a u Crnoj Gori, završni sastanak	Eko zgrada UN, Adresa: Stanka Dragojevića bb,

Ponedjeljak, 12. decembar 2022

Vrijeme	Sagovornik/institucija	Adresa
15.00	Ivana Mašanović , generalna direktorka, Direktorat za krivično i građansko zakonodavstvo, Ministarstvo pravde	Preko Zoom platforme